

شیوه زندگی و کالبد خانه، نمونه موردی: خانه‌های پلکانی پاه

چکیده

کالبد خانه متأثر از عوامل زیادی است که همه آن‌ها از نظر اهمیت و تأثیرگذاری در یک سطح قرار نمی‌گیرند. یکی از مهم‌ترین‌های آن، ویژگی‌های شیوه زندگی است که با تغییر آن‌ها، الگوی رفتاری ساکنین و به تبع آن کالبد خانه‌ها دچار تغییر می‌شود. با این فرض، در پژوهش حاضر سعی شده است با تعیین جایگاه و اهمیت "شیوه زندگی" و "تغییرات کالبدی" در خانه‌های پلکانی پاه؛ و تأثیرات متقابل آن‌ها بررسی شود. روش تحقیق در این پژوهش، تحلیلی-توصیفی و جمع‌آوری اطلاعات آن به روش کتابخانه‌ای بوده است. سپس در بخش عملی از روش "تحلیل عاملی" برای بررسی همبستگی میان عامل‌ها استفاده شد. در این راستا، "پرسشنامه بسته" با مقیاس لیکرت پنج‌تایی توسط محققین، طراحی و برای تحلیل آن‌ها از نرم‌افزار "اسمارت پی ال اس" استفاده شد. البته برای اینکه بتوان نتایج حاصل از نمونه‌های بررسی شده را به کل جامعه آماری تعمیم داد، نمونه‌ها به صورت "تصادفی ساده" انتخاب شدند. با استفاده از عکس‌برداری و "رولوه" نیز الگوها و مهم‌ترین ویژگی آن‌ها به دست آمد. برخلاف انتظار، نتایج حاصل از تحقیق نشان داد در بین ساکنان عامل "رسوم و آداب زندگی" برای وجوه عینی سبک زندگی از اهمیت کمتری برخوردار است و نکته مهم وجود "رسانه" در زندگی امروز است که به دلیل آن در وجوه عینی "مصرف"، تغییر در سلیقه و گرایش به نخواستی تهجیزات و مبلمان خانه صورت گرفته است. در حقیقت، تغییرات شیوه زندگی در طول زمان، نوعی مدرنیته پلکانی در خانه‌های پلکانی شهر پاه به وجود آورده است که باعث ایجاد نسبتی صحیح میان "ویژگی‌های کالبدی" و "شیوه زندگی معاصر" این خانه‌ها شده است.

اهداف پژوهش:

۱. شناسایی وجوهی از شیوه زندگی معاصر مرتبط با ویژگی‌های کالبد خانه.
۲. ارائه یک دسته‌بندی از وجوه شیوه زندگی معاصر با توجه تأثیرشان بر کالبد خانه‌های پلکانی شهر پاه.

سوالات پژوهش:

۱. کدام وجوه شیوه زندگی معاصر در ارتباط با کالبد خانه هستند؟
۲. دسته‌بندی وجوه شیوه زندگی معاصر با توجه به تأثیری که بر کالبد خانه‌های پلکانی پاه دارند چگونه است؟

کلیدواژه‌ها: شیوه زندگی، کالبد، خانه‌های پلکانی، الگو، شهر پاه.

مقدمه

خانه، فضایی برای شکل‌گیری شیوه زندگی ساکنان به‌منظور تأمین بخشی از نیازهای مادی و غیرمادی آن‌هاست. در عصر حاضر ویژگی‌های شیوه زندگی در کالبد خانه‌ها به‌عنوان مؤثرترین مؤلفه شکل‌گیری فعالیت‌های ساکنان، نادیده گرفته شده است. با بیان این مشکل، هدف اصلی این پژوهش توجه به تأثیر شیوه زندگی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای درک رفتار ساکنین در کالبد خانه‌ها می‌باشد. با تغییرات شیوه زندگی، الگوی رفتاری ساکنین در خانه‌ها دچار تحول شده و کالبد فضایی متفاوتی را به‌وجود می‌آورد. عدم سازگاری کالبد خانه‌های قدیمی با شیوه زندگی معاصر از مشکلاتی است که امروزه از آن رنج می‌برند. درحالی‌که توجه به معماری برخاسته از شیوه زندگی، که در طی زمان تحت تأثیر همین شیوه زندگی، شکل و محتوای خاصی یافته است، می‌تواند سبب افزایش رضایت‌مندی ساکنان شود.

درباره پیشینه این پژوهش باید گفت در این زمینه تاکنون پژوهش مستقلی صورت نگرفته است و تنها توسط محققان پژوهش‌های مشابهی صورت گرفته که یافته‌های آن‌ها به‌عنوان پیش‌زمینه در این مطالعه مورد استفاده قرار گرفت. کوپرمارکوس^۱ (۱۹۹۹)، در مقاله "خانه نماد خویشتن"، با استفاده از نظریه‌های روانشناسی یونگ با نگاه ژرف‌تر در رابطه روان انسان با محیط به ویژه خانه، در عمق روان انسان و در تاریخ، به ریشه‌دار بودن مفهوم نمادین خانه در روان انسان اشاره می‌کند و می‌گوید طراحان باید به تأثیر طراحی خانه بر وضع روانی انسان‌ها توجه کنند. به نظر او در سطحی کمتر آگاهانه و در بیشتر اوقات، انسان خانه را انتخاب می‌کند که پشتیبان اصلی محیط داخلی اوست. کوان^۲ و کیم^۳ (۲۰۱۹)، در مقاله "ویژگی‌های فضاهای مسکونی در پاسخ به تغییر روش زندگی" ویژگی‌های فضاهای مسکونی را با تمرکز بر "شخصیت ساکنان" و "ارتباط بین فرد و خانواده" تحلیل و بررسی می‌کنند و به این نتیجه رسیده‌اند که تعامل بین فضاهای مسکونی و نیازهای روزمره زندگی و روش زندگی یکی از الزامات اساسی خانه‌های پایدار است. یکی از تحقیقات مهم، تحقیق چپمن^۴ و هاکی^۵ (۱۹۹۹)، در کتاب "خانه‌های ایده‌آل: تغییرات اجتماعی و زندگی داخلی" است. در آن تحقیق، تکیه اصلی به بررسی محل سکونت، نوع خانه، وسایل اتاق نشیمن و دیگر جلوه‌های عینی‌شان و منزلت می‌باشد که موسوم به مقیاس اتاق نشیمن است. از دیگر گام‌های مؤثر و مهم این حوزه می‌توان به ونتلینگ^۶ (۱۹۹۰)، در کتاب "طراحی مسکن بر پایه سبک زندگی"، اشاره کرد. او به بررسی خانه‌ها پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده که در طول سال‌های پس از دهه نود میلادی، ملاحظات روش زندگی، تغییرات جمعیتی و الگوهای سکونت، پیش‌فرض‌های ما را از خانه تغییر داده و خواهند داد. لذا تلاش می‌کند تا مسیری را که در پیش گرفته‌ایم، نشان دهد.

در ایران نیز مازندرانی حائری (۱۳۹۵)، در کتاب "خانه، فرهنگ، طبیعت در معماری ایران"، تعدادی از خانه‌های سنتی را بررسی می‌کند و آن را با خانه‌های معاصر مقایسه می‌کند. عنوان بخشی از کتاب بررسی شیوه زندگی و

۱. Cooper Marcus

۲. Kwon, Soomi

۳. Kim, Hyun-Ah

۴. Chapman

۵. Hockey

۶. Wentling, James W

سازمان فضایی معماری خانه‌های تاریخی و معاصر است. در این قسمت برای فهم شیوه زندگی از تکنیک مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است که هدف نویسنده فهم تأثیر متقابل شیوه زندگی و شیوه شهرنشینی بر سازمان فضایی خانه می‌باشد. عبد مجیری (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه دکتری خود تحت عنوان "الگویابی معماری خانه در بستر تحولات فرهنگ"، برخی مشکلات حال حاضر خانه‌های روستایی را، بر پایه مقوله الگوها مورد توجه قرار داده و نتایج نشان‌دهنده آن است که الگوهای معماری روابط مستحکمی با دو حوزه روش زندگی و نظام مفاهیم دارند. مداحی نیز (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه خود تحت عنوان "خوانش و فهم پیوند کالبد خانه و شیوه زندگی در معماری بومی"، به این نتیجه رسیده که رفتارهای گوناگون در شکل‌دهی به فضای پیرامون تأثیر داشته و هر فضا در خانه با عناصر ثابت و نیمه ثابت خود، محصول نظام رفتاری فرد و خانواده است.

در این مجال، یادآوری این نکته ضروری است که بدانیم در ایران پژوهش‌ها در حوزه "شیوه زندگی" و "کالبد خانه" بسیار انگشت‌شمارند. بنابراین این پژوهش "تغییرات کالبدی" و "شیوه زندگی" در خانه‌های پلکانی پاه و تأثیرات متقابل آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد. روش تحقیق در این پژوهش تحلیلی-توصیفی بوده که اطلاعات آن به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شد. بر این اساس، ابتدا مدل نظری برآمده از مبانی، برای ارتباط بین شیوه زندگی و کالبد خانه تدوین شد. سپس در بخش عملی از روش "تحلیل عاملی" برای بررسی همبستگی میان عامل‌ها استفاده شد. در این راستا، به‌منظور پیمایش مدل نظری برآمده از مبانی، "پرسشنامه بسته" با مقیاس لیکرت^۷ پنج‌تایی توسط محققین طراحی و سپس برای تحلیل داده‌های آن از نرم افزار "اسمارت پی ال اس"^۸ استفاده شد. در نهایت برای اینکه بتوان نتایج حاصل از داده‌ها را به کل جامعه آماری تعمیم دهیم، نمونه‌ها به‌صورت "تصادفی ساده" انتخاب شدند. با استفاده از "عکسبرداری" و "رولوه" نیز الگوها و مهم‌ترین ویژگی آن‌ها به‌دست آمد.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، نتایج بررسی بر روی نمونه‌های مورد مطالعه، مؤید این نکته است که نحوه تأثیرپذیری کالبد خانه از سبک‌زندگی در گرو شناخت وجوه مختلف سبک‌زندگی و ارتباط آن‌ها با یکدیگر است که در نهایت به خانه‌ها جهت می‌دهند. در این راستا، از مهم‌ترین نتایج حاصل از مبانی نظری، وجوه ترجیحی و عینی برای سبک‌زندگی است که به ترتیب برای آن‌ها، زیر شاخه‌های "تکنولوژی"، "مصرف"، "رسانه"، "رسوم و آداب زندگی"، "ارزش‌ها و هنجارها"، "رفتارهای فردی" و "کنش‌های اجتماعی" در نظر گرفته شد. در نتایج نظرسنجی به دست آمده از ۳۲۱ پرسشنامه، اهمیت زیادی بین وجوه عینی سبک‌زندگی در مقایسه با وجوه ترجیحی سبک‌زندگی وجود داشت. برخلاف انتظار، از دید ساکنان، وجوه عینی "رسوم و آداب زندگی" در مقایسه با دیگر وجوه عینی سبک‌زندگی از اهمیت کمتری برخوردار بود. نکته مهم، وجود "رسانه" در وجوه عینی سبک‌زندگی است که به دلیل آن در وجوه عینی "مصرف"، تغییر در سلیقه و گرایش به نخواستگی تهجیزات و مبلمان خانه در صدر قرار گرفته‌اند. این نشان از کاهش اثر وجوه عینی "رسوم و آداب‌زندگی" بر شیوه زندگی ساکنان خانه‌های پلکانی پاه داشت. سرانجام تحلیل‌ها نشان داد که بین وجوه عینی "سبک‌زندگی" و "کالبد خانه" رابطه معنادارتری در مقایسه با وجوه ترجیحی "سبک‌زندگی" و "کالبد خانه" وجود دارد، و بار عاملی "کالبد خانه" تایید می‌کند که "ورود تکنولوژی جدید"، دارای بیشترین اهمیت و "موقعیت کمد و انبار" در مقایسه با دیگر عوامل از کمترین اهمیت برخوردار است. در نهایت می‌توان بیان داشت، در طول زمان، نوعی مدرنیته پلکانی در این خانه‌ها رخ داده و نسبتی صحیح میان کالبد خانه و سبک‌زندگی معاصر برقرار شده است.

منابع

- آزادارمکی، مرضیه. (۱۳۹۲). "آپارتمان‌نشینی و آشپزخانه در ایران". مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۳۱، ۷۶-۶۳.
- باینگانی، بهمن؛ ایراندوست، سیدفهمیم و احمدی، سینا. (۱۳۹۲). "سبک‌زندگی از منظر جامعه‌شناسی: مقدمه‌ای بر شناخت و واکاوی مفهوم سبک‌زندگی". شماره ۷۷، ۷۴-۵۶.
- حائری‌مازندرانی، محمدرضا. (۱۳۹۵). "خانه، فرهنگ، طبیعت در معماری ایران". چاپ دوم، تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- خوشحال‌دستجردی، جواد؛ احمدی، عبدالمجید و حیدری، تقی. (۱۳۹۲). "جغرافیای طبیعی شهر پاه، ژئومورفولوژی و نقش آن در شکل‌گیری توسعه فیزیکی این شهر فرصت‌ها و چالش‌ها"، رشد آموزش جغرافیا، ۲۷(۳)، ۲۶-۳۳.
- رضوی‌زاده، سیدنورالدین. (۱۳۸۵). "بررسی تأثیر رسانه‌ها بر تمایل به تغییرات زندگی روستایی". علوم اجتماعی، ۳۱، ۱۴۴-۱۱۱.
- عبدمجیری، امین. (۱۳۹۴). "الگویابی معماری خانه در بستر تحولات فرهنگ (پژوهش موردی، خانه روستایی دهستان مصعبی در دوره معاصر)". رساله دکتری، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- علوی، موسی. (۱۳۹۳). "گزارش‌دهی نتایج مطالعات با کاربرد مدل‌یابی معادلات ساختاری". مدیریت پرستاری، ۲، ۸-۱۹.
- علی‌پور، ربابه؛ سعیدمحمودی، سیدامیر و آقالطیفی، آزاده. (۱۳۹۹). "بررسی ارتباط عوامل مؤثر بر سبک‌زندگی و کالبد خانه معاصر در شهر مشهد". دوفصلنامه اندیشه معماری، ۸، ۸۴-۶۹.
- فلامکی، محمدمنصور. (۱۳۹۱). "اصل‌ها و خوانش معماری ایران"، تهران: نشر فضا.
- قرلباش، محمدرضا؛ ابوالضیاء، فرهاد. (۱۳۶۴). "الفبای کالبد خانه سنتی یزد". تهران: وزارت برنامه و بودجه.
- کوپرمارکوس، کلر. (۱۹۹۹). "خانه: نماد خویشتن". ترجمه: احد علیقلیان، فصلنامه فرهنگستان هنر، ۵، ۸۴-۱۱۹.
- مداحی، سیدمهدی. (۱۳۹۴). "خوانش و فهم پیوند کالبد خانه و شیوه‌زندگی در معماری بومی (نمونه موردی: بشرویه)". رساله دکتری، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- ملکی، امجد؛ عزیزی، بیان. (۱۳۹۳). "تنگناهای طبیعی توسعه‌ی فیزیکی شهر پاه با تأکید بر عوارض ژئومورفولوژی". فصل‌نامه آمایش محیط، ۲۷، ۵۴-۳۷.
- معماریان، غلامحسین. (۱۳۸۶). "سیری در مبانی نظری معماری". چاپ دوم، تهران: سروش دانش.
- معماریان، غلامحسین. (۱۳۹۱). "معماری ایرانی (نیارش)". تهران: نغمه نو اندیش.
- مهندسین مشاور ژیناب غرب. (۱۳۸۹). "طرح توسعه و عمران (جامع) شهر پاه"، جلد اول (شناخت وضع موجود)، سازمان مسکن و شهرسازی استان کرمانشاه.
- ونتلینگ، جیمز و. (۱۹۹۰). "طراحی مسکن بر پایه سبک‌زندگی". ترجمه: حبیب قاسمی، چاپ دوم، مشهد: کتابخانه کسری.

یزدانفر، سید عباس؛ ناصر دوست، زهره. (۱۳۹۸). "تغییرات شیوه زندگی و الگوی کالبدی خانه و تأثیرات متقابل آن‌ها از دوران زندیه تا امروز (مطالعه موردی: شهرستان مراغه)". نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ۱۰(۱۷)، ۳۷-۶۰.

Benjamin David, N., Stea, D., & Aren, E. (۱۹۹۵). "The home: Words, interpretations, meanings and environments", Avebury.

Blunt, A., & Dowling, R. (۲۰۰۶). "Home", Routledge.

Chapman, T., & Hockey, J. (۱۹۹۹). "Ideal homes: Social change and domestic life", Routledge.

Clapham, D. (۲۰۰۵). "The meaning of housing: A pathways approach", policy Press.

Krof, K. (۱۹۹۶). "Urban tissue and the character of towns", Urban Design international ۱(۳), P.P, ۲۴۷-۲۶۳.

Kwon, H., & Kim, S. (۲۰۱۹). "Characteristics of Residential Space in Response to Changed Lifestyles: Focusing on the Characteristics of Residents and the Relationship between Individual and Family", sustainability, ۱۱(۷): ۲۰۰۶, Approx ۲۲ p.

Lawrence, Roderick J. (۱۹۹۵). "Deciphering home: an integrative historical Perspective", Avebury, P.P, ۵۳-۶۸.

Moor, J. (۲۰۰۰). "Placing home in context", Journal of environmental Psychology, ۲۰(۳), P.P, ۲۰۷-۲۱۷.

Moss, p. (۱۹۹۷). "Negotiating spaces in home environments: Older women living with arthritis", Social Science and Medicine. Volume ۴۵, Issue ۱, P.P, ۲۳-۳۳.

Parnell, John a., Spillan, John E., & Singh, N. (۲۰۰۶). "Strategy Through the Eyes of the Consumer: An Exploratory Study Across Emerging Economies", Panorama Socioeconómico, N° ۳۳, P.P, ۵۰-۶۴.

Rapoport, A. (۱۹۶۹). "House from and culture", Englewood cliffs, NJ: prentice- Hall.

Somerville, P. (۱۹۹۷). "The Social construction of home", Journal of Architectural and Planning Research, ۱۴: ۳, P.P, ۲۲۶-۲۴۵.